

ПЕДАГОГІЧНА АКСІОЛОГІЯ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Калюжна Тетяна Григорівна
Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, м.
Київ, Україна.

Аннотація

Калюжная Т.Г. Педагогическая аксиология в условиях модернизации профессионально-педагогического образования.

В исследовании проанализированы концептуальные основы педагогической аксиологии как базиса ценностного образования современного учителя с позиций рассмотрения духовных приоритетов в структуре личностных ориентаций. Определены ценностные ориентации современного педагога с выделением уровней функционирования аксиологического пространства как ориентира для выявления динамики развития ценностных основ личности. В работе показаны тенденции развития ценностных ориентаций будущего учителя в процессе подготовки его к профессиональной деятельности, а при соответствующей организации работы в условиях изучения педагогических дисциплин - повышения духовной составляющей профессиональной культуры. Отмечено, что новая модель украинского педагогического образования должна основываться на украинских национальных традициях, приобретениях отечественной педагогики и критически осмысленном опыте зарубежья.

Розбудова єдиного Європейського Дому безпосередньо залежить від стратегічного ресурсу розвитку цивілізації – інтелекту – науки, культури і освіти, навчання і виховання нових поколінь, розвиток яких розглядається нині як одне з найбільш актуальних питань життєствердження європейської, а слідом за нею – і світової спільноти. Потужний інтелект, розгалужена наука і якісна освіта є саме тією умовою, за якою уже розпочали цивілізаційні перегони провідні держави світу. Свідченням тому є Болонський процес, що об'єднує всіх суб'єктів європейського освітнього простору формуванням єдиних правил освітньо-наукової і виховної діяльності, нормами поведінки як на державному, так і на побутовому рівні.

Навряд чи хтось буде заперечувати факт суперництва та взаємодії систем освіти, що функціонують на різних континентах світу – азійському, американському, європейському. Першу з них представляє освіта США, другу – освіта Японії, третю – система освіти країн Болонського простору. Маючи багато спільного, кожна з них розгортає

свої крила за своєю філософією, власними правилами, оригінальними методиками, світоглядом, цінностями.

Єдиним у різкоконтинентальних систем освіти є прагнення підготувати суб'єкта, здатного забезпечити найбільш ефективну соціалізацію такої особистості, яка б налагодила й постійно відтворювала взаємодію і співпрацю, комфортне й захищене існування народів, взаєморозуміння і повагу культур, толерантне сприйняття одне одного. Мова йде про учителя – просвітника і вихователя підростаючих поколінь, який спадкоємно перейнявши естафету виховання від родини, батьків, дошкільних виховних закладів, продовжує цю благородну справу до межі входження людини в самостійне життя і творчість.

Професія учителя є не тільки унікальною, але й виключно людською. Вона сформувалась як відповідь на потребу систематизованої передачі знань, практичного досвіду й цінностей від одного покоління до іншого, виховання особистості в дусі тієї системи норм і правил, які прийняті в даній людській спільноті – у племені, в народі, нації, державі чи суспільстві загалом.

Стає очевидним, що дослідження проблем підготовки сучасного вчителя є авангардним, оскільки з цим процесом зв'язується оптимальний розвиток особистості, майбутнє людини і людства. Від рівня розвитку професійно значущих якостей педагога залежить не тільки соціально-етичне здоров'я країни, але і щастя окремо взятої людини. Тому так важливо виявити філософсько-освітні резерви в підготовці педагога. Основними напрямками цього процесу є виявлення і зважена оцінка ціннісних пріоритетів сучасного педагога, моделювання ціннісної системи освіти з урахуванням вимог третього тисячоліття як століття людини і розвиток аксіосфери вчителя як духовного центру соціуму.

Проблема професійно-педагогічних ціннісних орієнтацій в основному досліджується на рівні визначення і аналізу спектру цінностей сучасного вчителя, їх порівняльної характеристики з представниками других професій, спроб класифікації ціннісних орієнтацій педагога. Питання, пов'язані з визначенням феномена ціннісних орієнтацій в педагогічній площині, шляхів і засобів їх цілеспрямованого розвитку у майбутнього вчителя, розглядалися недостатньо, що, ймовірно, пов'язано зі складністю, міждисциплінарністю, поліфункціональністю, динамізмом самого явища ціннісних орієнтацій. Певні складнощі викликає і специфіка аксіологічних засобів. Це пояснюється не детермінованістю причинно-наслідкових зв'язків і достатньо варіативно-явним (стохастичним) розвитком ціннісних орієнтацій. У зв'язку з цим положенням стає очевидним, що формалізація змісту освіти в системі вищої освіти з погляду чітко визначених ціннісних орієнтацій не можлива.

Необхідне науково обгрунтоване виявлення теоретико-методологічних основ аксіологічної освіти сучасного вчителя,

аксіологізації професійно-педагогічної діяльності, розробки інваріантного ядра ціннісно-орієнтаційних якостей особистості вчителя, розгляд специфіки шляхів формування ціннісних орієнтацій в процесі підготовки майбутнього вчителя.

Філософія освіти, звертаючись до аксіологічної проблематики, спирається на ті загальні теоретико-методологічні підходи, що вироблені в аксіології як філософській теорії цінностей. Тому основні парадигмальні побудови філософсько-педагогічної аксіології в тій частині, яка стосується розуміння питання про природу цінностей, сполучення об'єктивного і суб'єктивного в них, взаємозв'язок цінностей із соціальними і культурними чинниками, про механізми їхнього виникнення і функціонування, співвідносні з основними парадигмальними побудовами аксіології загалом. Серед останніх можна виділити наступні:

- натуралістичний психологізм - джерело цінностей вбачається у біопсихологічно інтерпретованих потребах людини, а цінності розуміються як певні «третичні якості», емпіричні факти реальності, що спостерігаються; головним в цінностях вважається корисність (Дж. Перрі, Дж. Дьюї, Р. Льюїс);

- аксіологічний трансценденталізм баденської школи неокантіанства (В. Віндельбанд, Г. Ріккерт) - цінність – це ідеальне буття, буття норми, яке співвідноситься не з емпіричною реальністю, а з нормативною свідомістю і не залежить від людських потреб і бажань;

- персоналістичний онтологізм (М. Шелер, Е. Гартман) - сфера цінностей існує незалежно від людини, а її реальність гарантована «позачасовою аксіологічною серією в Бозі»; цьому підходу притаманий спірітуалізм, трансценденталізм;

- культурно-історичний релятивізм (В. Дільтей, О. Шпенглер, П. Сорокін) - провідною тут є ідея аксіологічного плюралізму, множинності рівноправних ціннісних систем, заперечення правомірності якоїсь однієї «справжньої» системи цінностей, інтуїтивістський підхід до витлумачення ціннісного смислу культури;

- соціологізм - М. Вебер наслідував уявлення неокантіанців про цінність як норму, способом буття якої є значущість для суб'єкта і застосував для інтерпретації соціальної дії і знання, далі в структурно-функціональному аналізі (Т. Парсонс) утвердилася думка, що соціальна система завжди передбачає існування певних спільних цінностей, які поділяються усіма;

- марксизм - цінності розглядалися в їхній соціально-історичній обумовленості, але перебільшувалося значення економічної і класової обумовленості.

У вітчизняній філософії освіти розробка аксіологічної проблематики здійснюється В.П.Андрущенко, С.Ф.Клепко, В.В.Крижко, М.Д.Култаєвою,

В.О.Огнев'юком, І.М.Предборською, І.О.Радіоною, І.В.Степаненко, Н.О.Ткачовою та іншими.

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі та теоретичному обґрунтуванні необхідності актуалізації та модернізації аксіологічних основ в системі професійної підготовки сучасного вчителя.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в розробці концептуальних основ педагогічної аксіології як базису ціннісної освіти сучасного вчителя з позицій розгляду духовних пріоритетів в структурі особистісних орієнтації та відповідної оцінки місця педагога в процесі розбудови оновленого, розвинутого, демократичного суспільства.

Проаналізувавши основи аксіологічної освіти сучасного вчителя, ми прийшли до наступних висновків.

1. Аксіологічна освіта сучасного вчителя, що функціонує на основі концепції педагогічної аксіології, висуває принципове питання про значення категорії «ціннісна орієнтація», яка являється своєрідним логічним центром не тільки проблематики педагогічної науки, але і особистісного розвитку професіонала. В цілому результати нашого дослідження переконують в тому, що ціннісні орієнтації - це смислоутворюючий компонент педагогічної системи. Це діалектична освіта як по структурі, так і по динаміці розвитку, що вказує на унікальний потенціал цієї категорії.

Ціннісні орієнтації, будучи компонентом структури особистості, виконують регулюючу і направляючу функції, стимулюючу поведінку і діяльність людини. Порівняльний аналіз ціннісних орієнтації з потребами, мотивами, установками в структурі особистості стверджує велику вагу ціннісної орієнтації, її здатність інтегрувати названі особистісні характеристики.

Доведено, що ціннісні орієнтації складають зміст педагогічної діяльності, оскільки вони входять в систему професійної культури як основні складові її компоненти. Аксіологічні орієнтації вчителя, реалізуючись в діяльності, дають можливість визначити його особистісний і професійний статус, впливають на вибудовування відносин з тими, що оточують.

2. Одним з ключових компонентів зробленого дослідження є розробка концепції педагогічної аксіології, що містить оригінальне трактування функціонування ціннісної системи освіти та її впливу на розвиток особистості педагогів і вихованців. На наш погляд, педагогічна аксіологія - це галузь педагогіки, що володіє можливостями генетичного обґрунтування стратегічних завдань розвитку сучасної освіти на ціннісній основі. Вона реалізує сенсоутворюючу, орієнтаційну, нормативну, регулюючу, контролюючу функції, які всесторонньо і глибоко пронизують педагогічну тканину і інформують про її життєздатність, пріоритетні положення і перспективи розвитку. Педагогічна аксіологія як початкове положення, використовує принципи гуманізму, комплексності, відповідності,

динамізму, емоційної відвертості, ієрархічності, що відображають основні аксіологічні ідеї і можливі варіанти їх реалізації. Позначені і проаналізовані принципи створюють базу для творчого перетворення педагогічного простору.

Феноменом педагогічної аксіології є цінність, яка в нашому дослідженні має багаторівневу структуру; значення, відношення, мета, принцип, норма, ідеал. Одним з найважливіших концептуальних положень педагогічної аксіології є ідея про те, що цінність - це перш за все відношення до самого себе. Концепція педагогічної аксіології містить характеристику сутнісних значень ціннісних орієнтації як передбачуваних орієнтирів для розвитку педагогічної теорії і практики.

3. Підводячи підсумки аналізу багатой ідейної спадщини класиків вітчизняної філософії, ми прийшли до висновку про наявність унікальної скарбниці гуманістичних цінностей. Природно, що видатні вітчизняні вчені вважають вищою цінністю людини, спеціально виділяючи аксіологічне положення вчителя, унікальність його особистості. Очевидний і високий ціннісний статус особистості дитини. В системі ціннісної педагогічної сфери центральне місце займають етичні орієнтири, що роблять людину людиною.

Аналіз теоретичних основ і емпіричних даних дає підставу стверджувати, що головною характеристикою педагогічної діяльності є духовність як синтез розумових і етичних характеристик особистості, основа творчої роботи вчителя. В зв'язку з цим нами запропонована інваріантна система ціннісних орієнтації вчителя, що включає політичні, екологічні, екзистенціальні, етичні, естетичні, художні цінності. Змістовне наповнення цих ціннісних орієнтації таке велике, що в результаті їх конкретизації виникає безліч оригінальних і самобутніх аксіологічних систем, що безпосередньо впливають на розвиток духовно-етичного потенціалу системи освіти.

4. Принципове значення має типологізація ціннісних орієнтації, оскільки систематизація і інтерпретація ціннісних феноменів дозволяє визначити теоретичні і емпіричні підстави аксіологічної концепції і збудувати інструментальні лінії дій майбутнього вчителя. У нашому дослідженні за основу типології була прийнята ідея центрального положення особистості в педагогічній системі. Відповідно до цієї ідеї ціннісні орієнтації об'єдналися в цілісну систему, що виконує роль активних евристичних принципів, що пояснюють функціонування освітньої системи з погляду активного стимулювання особистісного розвитку.

Результати проведеного дослідження переконали нас в необхідності пильної уваги до аксіологічної спрямованості виховання студентів в педагогічній освітній установі. Особлива увага до виховних проблем ціннісного характеру пояснюється необхідністю розглядати процес залучення до цінностей як безперервний і систематичний. Тим паче, що в цьому випадку можлива якісна підготовка майбутніх професіоналів, які в умовах виховуючого середовища вибирають складніші ціннісні орієнтації, сприяючі

їх особистому зростанню. Одним з важливих аспектів виховного процесу є включення майбутнього вчителя в творчу діяльність духовного саморозвитку.

5. У роботі запропоновані шляхи освоєння ціннісних орієнтацій. Перш за все слід виділити аспекти освоєння цінностей. До них відноситься змістовний, в рамках якого засвоюються знання про цінності, смисловий потенціал ціннісних орієнтацій, переживається відношення до них, поступово заглиблюючись до ідеального статусу. Змістовний аспект передбачає усвідомлення необхідності відповідної поведінки, готовність до поведінки на основі інтеріоризованих цінностей.

Процесуальний аспект припускає функціонування послідовності дій: від пізнання сенсу - до переживання значущості - до реалізації в життєдіяльності.

Формування ціннісних орієнтацій здійснюється таким чином: пред'явлення цінностей вихованцеві; усвідомлення ціннісних орієнтацій особистістю; ухвалення ціннісної орієнтації; реалізація ціннісних орієнтацій в діяльності і поведінці; закріплення ціннісної орієнтації в спрямованості особистості і переклад її в статус якості особистості, тобто свого роду потенційний стан; актуалізація потенційної ціннісної орієнтації.

В процесі дослідження нами були визначені технологічні основи формування ціннісних орієнтацій. Серед педагогічних технологій, орієнтованих на розвиток аксіологічного потенціалу особистості, в першу чергу виділяються технологічні рішення в рамках особистісного орієнтованого, діалогічного, рефлексії, імітаційного підходів до організації педагогічного процесу. Саме ці підходи підкреслюють цінність особистості і створюють сприятливі умови для її розвитку.

Обґрунтовано важливе положення про цілісний характер прояву ціннісних орієнтацій особистості педагога, що поєднує когнітивну, емоційну і діяльну підсистеми. Ці підсистеми взаємодіють на рівні інформаційної складової, емоційно-плотського відношення до світу, спрямованості поведінки особистості. У нашому дослідженні ці характеристики є критеріально-діалектичною підставою визначення системи ціннісних орієнтацій, її функціонування і рівня розвитку аксіосфери особистості.

Таким чином, досягти вищого рівня (цінності-ідеали) в умовах вищого навчального закладу неможливо. Це доводять самооцінка сформованості ціннісних орієнтацій студентами, висновки деяких дослідників і наші спостереження. Нам представляється, що у вищій школі (початковий етап професійного розвитку) реалізується комунікативна педагогічна парадигма, відбувається обмін цінностями, проникнення в їх суть, моделювання аксіологічної системи, спроба відповідно реалізувати себе на практиці. В процесі професійної діяльності (основний етап професійного розвитку) здійснюється креативно-аксіологічна парадигма. Педагог розгортає свою ціннісну систему в креативній площині, апробує варіанти відносин, творчо підходить до вирішення педагогічних завдань. У зв'язку з вищесказаним слід

зробити важливе зауваження: без цілеспрямованого розвитку аксіосфери майбутнього вчителя неможливий розвиток яскравого, творчого, відчужаючого, адекватно думуючого і діючого справжнього педагога.

Виконане дослідження аксіологічної освіти сучасного вчителя підтвердило актуальність проблеми і повністю реалізувало поставлені цілі і завдання роботи. Система ціннісних орієнтації - гарант стабільності педагогічної системи, її позитивної активності, основа ідеально-нормативного підходу до оцінки явищ освітніх систем.

Аксіологічна концепція розвитку професійно-педагогічної освіти має теоретичне і практичне значення для обґрунтування сучасної стратегії розвитку освітнього простору, а оскільки змістовним аспектом системи цінностей є духовна освіта, то, очевидно, що аксіологічний підхід - це дорога в майбутнє.

Проведене дослідження є частиною глобальної проблеми духовного розвитку особистості, тому, безумовно, повинно мати продовження.

Annotation

T.G. Kaliuzhna. Pedagogical axiology in the conditions of modernization of professionally-pedagogical education.

In research conceptual bases of pedagogical axiology are analysed as a base of the valued education of modern teacher from positions of consideration of spiritual priorities in the structure of personality orientations. The valued orientations of modern teacher are certain with the selection of levels of functioning of аксіологического space as a reference-point for the exposure of dynamics of development of the valued bases of personality. Progress of the valued orientations of future teacher trends are in-process shown in the process of preparation of him to professional activity, and during corresponding organization of work in the conditions of study of pedagogical disciplines - increase of spiritual constituent of professional culture. It is marked that the new model of Ukrainian pedagogical education must be based on Ukrainian national traditions, acquisitions of domestic pedagogics and critically intelligent experience of foreignness.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуллина О.А. Анализ уровня подготовки учителей и студентов педвуза и задачи ее совершенствования // Сов. педагогика. - 1979. - № 9. - С. 96-103
2. Абдуллина О.А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования. — М: Просвещение, 1990. - 141с.
3. Аксиологические приоритеты в сфере образования и воспитания (история и современность) / Под ред. З.И. Равкина . - М.: ИТОП РАО, 1997.-370 с.
4. Андрущенко В.П. Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв'ю. – К., Знання України, 2004. – 804с.
5. Библер В.С. Культура. Диалог культур /Опыт определения // Вопросы философии, 1989. № 6. - С. 31 - 42.
6. Бобнева М,И. Ценностные приоритеты личности и группы: социально-психологические исследования. - М.: Инст-т психологии, 1995,- 83 с.
7. Бодалев А.А. Вершина в развитии взрослого человека: характеристики и условия достижения. - М.: Флинта: Наука, 1998. - 168 с.
8. Бодалев А.А. Психология о личности. - М.: Изд-во Моск. ун-та, 1988. -187 с.
9. Брожик В. Марксистская теория оценки. - М.: Прогресс, 1982. - 184 с.
10. Виндельбанд В. О свободе воли/ Пер. с нем. Г. Сони́на, под ред. В.В. Битнера. - СПб.: В.В. Битнер, 1904. - 112 с.
11. Гартман Н. Эстетика/ Пер. с нем. Т.С. Батищевой. - М.: Изд-во иностр. лит., 1958. - 692 с.
12. Гершунский Б.С. Образование в третьем тысячелетии: гармония знания и веры / прогностическая гипотеза образовательного триумфа / . - М.: Московский психолого-социальный институт, 1997. - 120с.
13. Дюркгейм Э. Ценностные и «реальные» суждения// Дюркгейм Э. Социология. Ее предмет, метод, предназначение/ Пер. с фр. - М.: Канон, 1995. - 304 с.
14. Кант И. Собр. соч.: В 8 т. - М: Чоро, 1994. - Т.6. - 612 с
15. Кон И.С. В поисках себя: Личность и ее самосознание. - М. Политиздат, 1984.-208с.
16. Лихачев Б.Т. Философия образования. - М.: Прометей, 1995. - 282 с.
17. Лосский Н.О. Условия абсолютного добра. - М.: Политиздат, 1991. -367 с.
18. Макаренко А.С. Воспитание гражданина. - М.: Просвещение, 1988. -304 с.
19. Макаренко А.С. Собр соч. Т 5. - М.: Изд-во АПН РСФСР, 1958. - 588 с.

20. Макаренко А.С. Собр. соч. В 8 т. ТЛ. - М.: Изд-во «Правда», 1983. - 365 с.
21. Никандров Н.Д. Россия: ценности общества на рубеже XXI века. - М, 1997.-144 с.
22. Ницше Ф. По ту сторону добра и зла. - Мн.: Беларусь, 1992. - 333 с.
23. Подольская Е.А. Ценностные ориентации и проблема активности личности.-Харьков.: Изд-во «Основа» при Харьковском гос. ун-те, 1991.- 165 с.
24. Риккерт Г. Науки о природе и науки о культуре. - СПб.: Образование, 1911.-148 с.
25. Риккерт Г. Философия истории. - СПб, 1908. - 154 с.
26. Сухомлинский В.А. О воспитании/ Сост. С. Соловейчик. - М.: Политиздат, 1973.-272с.
27. Сухомлинский В.А. Разговор с молодым директором школы. - 2-е изд. - М.: Просвещение, 1982. - 206 с.
28. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. - Киев: Радянська школа Д 974.-288 с.
29. Толстой Л.Н. Педагогические сочинения. - М.: Педагогика, 1989. - 542с.
30. Томас У., Знанецкий Ф. Методологические заметки// Американская социологическая мысль/ Мертон Р., Мид Дж., Парсон Т., Щюц А./ Под ред. В.М. Добренькова. Пер. с англ. - М: МГУ, 1994. -358 с.
31. Тугаринов В.П. О ценностях жизни и культуры. Л.: ЛГУ, 1960. - 156 с.
32. Тугаринов В.П. Теория ценностей в марксизме. - Л.: ЛГУ, 1968. - 123с.
33. Узнадзе Д.Н. Психологические исследования. -М.: Наука, 1966. - 451с.
34. Узнадзе Д.Н. Теория установки/ Под ред. Ш.А. Надирашвили и В.К. Цава. - М: Изд-во «Институт практической психологии». Воронеж: НПО «МОДЭК»Л 997.-448с.
35. Ушинский К.Д. Избр. пед. произведения. - М.: Просвещение, 1968. - 558 с.
36. Ушинский К.Д. Собрание сочинений. Т. 2. - М.-Л. : Изд-во АПН РСФСР, 1948.-655 с.
37. Фомина З.В. Человеческая духовность: бытие и ценности. - Саратов: Изд-во Сарат. гос. ун-та, 1997. - 190 с.
38. Фромм Э. Человек для себя. - Мн.: Коллегиум, 1992. - 253 с.
39. Bohm K. Azember vilaga. 111. kot.Kolozsvar. 1906p. V1 -V11.
40. Hartmann N. Ethik. - В., 1909